

tænker at skære det yderligere ned til 1 time. Endda findes der foruden de 3 kapeller i forbindelse med krematoriet 3 andre kapeller på kirkegården.

I 1960 foretoges 5300 brændinger, og hertil kommer så de mange almindelige jordfæstelser. Ved indvielsen i 1920 regnede man med at have jord nok til omkring år 2000, men allerede nu er man for den vestlige del af Stockholm ved at indrette en ny kirkegård med krematorium i Åstad, som forventes indviet i 1962.

Af det sidste ny kan nævnes, at Sverige i 1960 har fået en lov, der tillader nedgravning af aske uden urner i fællesgrave som hos os og udstrøning af aske oven på jorden. Som følge heraf er man på Skogkyrkogården nu ved at indrette et stort areal med græs til nedgravning af aske uden kendetegn for, hvor de er anbragte. På et herligt, naturligt fyrreskovsareal ved hovedindgangen med underbevoksning af lyng, enebær, blå- og tyttebær, småbirk m. m. vil man kunne få sin aske strøet ud på jorden, hvor den vil „forsvinde“ mellem planterne. Selvfølgelig må ingen af disse arealer betrædes af publikum. Man venter sig en del af dette arrangement, som jo vil være meget jordbesparende.

Apropos græsarealet til den kommende fællesgrav. Der er usædvanligt mange mælkebøtter („Maskros“ på svensk), i Stockholmstrakten og også på kirkegårdene med deres meget græs, og især her er man naturligvis helst fri for dem. Mange steder bruger man Herbatox, men på dette særlige areal på Skogkyrkogården har man ladet 2 danskere eksperimentere med et særligt middel, der ved 1 gang sprøjtning skulle kunne holde mælkebøtterne væk i 3 år, men de ville ikke ud med navnet på midlet. Forsøget så meget lovende ud, men det var første år i år, og hvis det holder, vil danskerne få entreprisen med at sprøjte på hele kirkegården.

Et andet problem for Stockholms kirkegårde (såvel som for Københavns) er personale mangelen. Norra kyrkogård skal bruge ca. 100 mand og 150 kvinder i sommerhalvåret og Skogkyrkogården tilsvarende, men begge kan kun få $\frac{3}{4}$ af styrken trods de gode lønninger og meget akkordarbejde for mændenes vedkommen-

de, der herved kan opnå ca. 8 svenske kr. pr. time, og meget fine personalelokaler med bad, marketenderi m. m. Man prøver på at klare sig ved at engagere en mængde kvindelig, studerende ungdom i deres sommerferie, som strækker sig over 3 måneder fra midt i maj til midt i august. Lønnen er 2,51 sv. kr. for en pige på 16 år, 2,90 for 17 år, 3,28 for 18 år og 4,69 for 19 år og derover.

Man fristes næsten til at prøve noget lignende herhjemme med ungarbejdere i sommerhalvåret, hvor mange af kirkegårdens mere faste personale holder ferie.

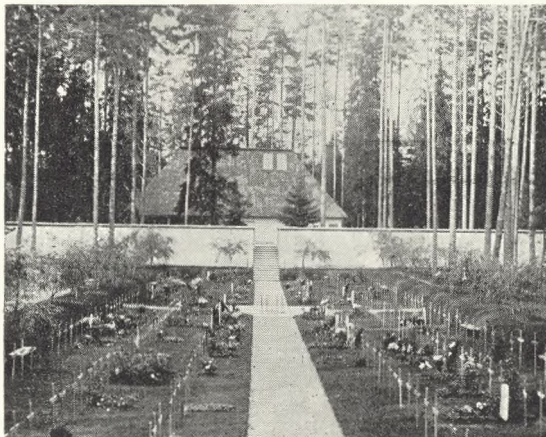
Det er altid interessant og berigende at se noget andet, og jeg takker mine svenske kolleger i Uppsala og Stockholm for den omhyggelige omvisning og de deraf følgende faglige drøftelser.

Högsbysten (Östergötland)

Trädgårdsarkitekt Martin Krook

Denne sten kan dateras till tiden omkring 1000 och har varit inmurad i sakristian till Högsby gamla Kyrka. Stenen framkom 1874 då denna del av kyrkan revs.

Dess inskription (enligt Sveriges runinskrifter) lyder: [framsida] Torgård reste denna sten efter Assur sin morbroder, som dog österut i Grekland, — [baksida]: Söner fick Gulle en god bonde fem, Vid Fyris föll Assmund orädde kämpan, Assur omkom i öster i Grekland, Halvdan blev på Bornholm dräpt, Kare vid (Dundee (?)) och död är Boe. Torkel ristade runorna.

78. Stockholms Södra (skogskyrkogården), äldre billede.

En annan version av runskriften finnes vid kyrkogårdsgrinden och lyder:

Torgård reste denna sten efter Assur sin morbror, som dog österut i Grekland.

„Gode bonden Gulle fick fem söner. Föll vid Fyris djärve kämpen Åsmund, dog Assur österut i Grekland. Blev i holmgång Halvdan dräpt. Kåre blev ej borta ej heller Boe.“

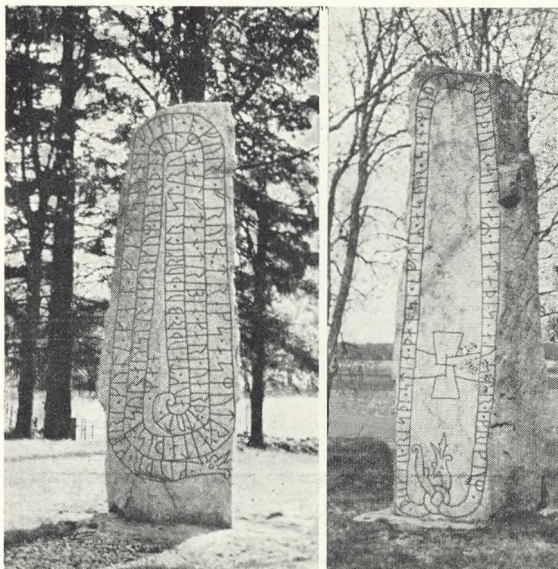
På vissa punkter överensstämman tolkningarna, men avvika i andra rätt väsentligt, speciellt beträffande Kare (Kåre) och Boe. Vilket som är rätt kan måhända give underlag för en doktorsavhandling?

Högsby Gamla Kyrka låg inom det område där runstenen står, men byggnaden är helt utplånad, om icke rester finnas dolda under kullen. Reminiscenser från äldre gravläggning kunna spåras.

Det största trädet vid runstenen var en ask, som mätte 4,23 m. i omkrets vid brösthöjd och denna tillhör långt senare sekel än det, när Högsby Gamla Kyrka byggdes.

Högsbystenens mått: Höjd från toppunkten till basen 320 cm. Bredd: östra sidan [största runan] 75 cm. västra sidan [två rundelar] 50 och 59 cm.

Totala bredden från kant till kant ca. 108 cm.

79. Högsbysten.
Ö. Götland.
Forf. foto.

Spredte træk af gravmindernes historie

Johannes Tholle

8. Under gotiken.

Den gotiske stilperiode regnes fra c. 1250 til 1550, i hvilken periode kirkebyggeriet fra valdemarstiden fortsattes, og hvor træskulpturerne udførtes i mængder til højaltre, krusifixer, madonnaer m.m. Den er også de kongelige gravmælers tid; nævnes skal *Erik Menveds* i Ringsted (død 1319), *Kristoffer IIs* i Sorø (d. 1332) og dronning *Margrethes* i Roskilde (d. 1412), sidstnævnte i form af en sarkofag; denne sidste betragtes som dette århundredes både historisk og kunstnerisk mest betydelige monument, og det er bemærkelsesværdigt, at mens det andre steder i kirkerne er træskulpturerne, er det for gravmælernes vedkommende stenene, der arbejdes med og i hvert fald er bevaret for vor eftertid — i mange tilfælde ved indkaldte kunstnere. Fra *Claus Berg* kendes bl. a. epitafiet for enkedronning *Christine* (1513) i Odense. Af billedhuggere nævnes *Adam van Düren* med arbejder bl. a. i Lund (15-tallet). Også importerede messinggravplader anbragtes i datiden på gravene i kirkerne.

Det er utvivlsomt, at gravmæler af de foran nævnte typer også flourerer ude på kirkegårdene i gotikens periode; ellers ville det være en så høj grad af falskneri, der har været præsteret på 15- og tildels 16-tallets illustrationer, at det er utroligt. Men flade gravsten har iøvrigt sikkert domineret, og materialet har især været store flager af ølandsk og gotlandsk kalksten. Stilen skifter ved, at der er færre relieffer og mere indhugget ornamentik; sådanne flade sten bruges både ude og inde, og sidstnævnte sted som en naturlig følge af at man måtte færdes over gulvene, hvorunder der begravedes; der fastsattes bestemte regler for ligstenenes højde m. v. i kirkerne, og ikke for intet taler taxtbestemmelserne om fliser, — disse liggende, flade sten har på een gang været mindsten, dæksten og gangsten.

Om udsmykningen siger *Erik Moltke*, at skemaet under Gotiken især udgøres af en randskrift i majuskler (store bogstaver, versalier), senere minuskler (små), der altid bragte teksten i latin og i en ramme langs stenenes kanter, mens der